

Posudek oponenta bakalářské práce

Název práce: *Podčlověk: odcizení od lidství v díle Osamu Dazaie*

Autorka práce: Tina Antoniadu

Vedoucí práce: Jakub Chavalka, Ph.D.

FHS UK

Posuzovaná práce má v mém čtení dvě poměrně odlišné roviny. Ta první je po mém soudu silnou stránkou práce, ta druhá naopak její velkou slabinou. Začnu první z nich:

Jakkoliv, jak ještě rozvedu, velmi nesouhlasím s výrazem „podčlověk“, je tímto výrazem míněn určitý velmi zajímavý motiv. Autorka se zde věnuje podobě lidství, jež odmítá západní novověký ideál spontaneity a důstojnosti člověka. Naopak jde o člověka pasivního, melancholického, neschopného pohybu. V současnosti vidíme určité pokusy o přeznačení či přehodnocení záporného posuzování takové lidské ne-aktivity. Rehabilitujeme tak Melvillova Bartlebyho, výrazem dneška je *My Year of Rest and Relaxation* Otessy Moshfegh. A tedy mi přijde zajímavé, jak se podobný motiv rezignace, nicnedělání, ne-sebe-realizace, objevuje v posuzované práci.

Autorka sama shrnuje následovně: „Mým záměrem je tak tedy ukázat člověka citlivého, který je do světa absurdity ponořen, a předvést, jak se v něm projevuje nihilismus. Tohoto člověka bych ráda nazvala podčlověkem, neboť jeho úmyslem není se s absurditou či nihilismem jakýmkoli způsobem vyrovnat. Jeho činnosti jsou pasivní a jeho účelem je životem pouze proplouvat.“ (20) A jde o záměr zajímavý.

Ovšem druhou stránkou práce je její analytická úroveň. Na nejvyšší rovině obecnosti je hlavním problémem práce její neustálá ambivalentnost, neurčitost, přecházení mezi různými kategoriemi a kladení rovnítek mezi nesrovnatelné. Příkladem třeba: „...podčlověk své lidství nikdy neztratil, pouze o tom sám sebe přesvědčil. Sám spáchal sebevraždu svého vlastního lidství, aby mohl přežít v krutosti iracionálního absurdního světa, avšak nikdy tuto krutost neotočil na ostatní lidské bytosti.“ (52) Tak ztratil, nebo neztratil? Nebo: „Již zde můžeme odvodit, že si Dazai byl více než vědom veškerého neštěstí, které se ve světě nachází a že mu bylo bližší více než většině z nás, avšak zoufalství nepropadl a pomocí svých slov ho zvěčnil.“ (13) Ale soustavně se pokoušel, nakonec úspěšně, o sebevraždu. Co pak znamená „nepropadnout zoufalství“? Navíc v kontextu práce, která klade důraz na „přežívání“ jako rysu revolty?

Práce se dále pokouší budovat své analytické kategorie na základě F. Nietzscheho a A. Camuse. V obou případech jde zcela zásadně proti těmto autorům.

Především Nietzsche je v práci velmi silně dezinterpretován. Prvním bodem je samotný pojem podčlověka, který mi velmi vadí, neboť jednoduše nelze jen tak zapomenout na – ostatně s Nietzschem neprávem spojovaný – pojem *Untermensch* čili podčlověk. Nehledě na to, jak necitlivý výraz to je, jde navíc proti smyslu Nietzscheova uvažování o vztahu zvířete, člověka a nadčlověka. Předně: opakem nadčlověka není

žádný podčlověk, ale poslední člověk. Tomu se však práce nevěnuje. Zvíře nemá žádnou negativní konotaci a spojení podčlověk=zvíře je zcela násilné a chybné.

Nevím, zda výklad nihilismu na s. 14 chápat tak, že Nietzsche sám je nihilista, či nikoliv. Vlastně si ani nejsem jistý, zda se zde píše, že prohlášení "Bůh je mrtev" jaksi zahajuje tento nihilismus. Z kontextu je spíše patrné, že právě to autorka míní. A opět tak zcela obrací sdělení Nietzscheova díla. Podobně je zcela mylné tvrzení, že je nihilismus spíše záležitostí individuální než společenskou (15). A v této logice: „Pokud bychom aktivního nihilistu přirovnali k Nietzscheho nadčlověku, pasivního nihilistu bychom poté mohli chápat jako podčlověka.“ (16) Dochází k úplnému rozvratu pojmu nadčlověka.

Chci tu zdůraznit, že bych byl nejraději, kdyby se pojem nadčlověka raději nechal být. Jde o temný a komplikovaný pojem, který přinejmenším v bakalářské práci nadělá více škody než užitku. Zvláště pak, když se hranice mezi člověkem a nadčlověkem v práci neustále proměňují a vztah zvíře-člověk-nadčlověk osciluje mezi evolučními představami a jakýmsi „zrcadlem lidství“.

Práce čerpá z pozdní pozůstalosti a ze *Zarathustry*, ale bez solidní výkladové literatury jednoduše nemůže dospět k zcela konzistentnímu výkladu.

V případě Alberta Camuse není situace tak vypjatá, ale to souvisí s nepoměrně užší myslitelskou základnou francouzského autora. Hlavní problém se týká pojmu revolty, která je v práci chápána jako uvědomování si absurdity. Práce zcela rozpouští rozdíly mezi pojmy, a proto může tvrdit: „Musíme si představit, že Sisyfos je šťasten.“ Podobně jako Sisyfos, je i Jozo hrdinou tragického příběhu právě proto, že si toho je vědomý.“ (6) Je pak Jozo šťastný? Protože je hrdinou tragického příběhu? Tragédie je nějak o štěstí? Je Sisyfos šťastný, protože ví, že musí tlačit kámen do kopce? Samozřejmě nikoliv.

Nevím tedy, jak přesně se má překřížit Camus s nihilismem, zvláště proto ne, že jeho vzpoura není žádným přijetím absurdna v tom smyslu, že by člověk najednou byl šťastný, protože ví, že nic nedává smysl, nýbrž má být u Camuse výrazem svobody a takto je jediné lidskou důstojností a potud i možným štěstím.

Výklad samotného Dazaie je mnohem lepší, byť je sešroubován kategoriemi, které jsou násilně vytrženy z kontextu autorů, kteří chtěli říci něco zcela odlišného.

Ale i zde se musím ptát na pár zcela zbytečně nekoherentních bodů: proč je autor představován nadvakrát (1.1. a 1.3.), proč se jako hlavní zdroj uvádí *Selhání*, aby pak byla citována hlavně kniha *Odepsaný*? Vůbec nevím, co je toto „Selhání“ zač.

Interpretace se dovolává Rolanda Barthese, aby následně neustále využívala biografických souvislostí, a tedy se dovolávala autorova života jako argumentu.

Stranou nechám, že „antropologický“ kontext Dazaiovy prózy by byl tématem o sobě a způsob, jak se ho práce zhostila, je velmi zjednodušující.

Práce směřuje k závěru, kde najednou zazní: „Myslím si, že právě podčlověk je tím, kdo nejvíce splňuje kritéria člověka. Neboť právě on, je nejlépe schopen nahlížet za záclonu každodenního života, odkývat absurdní charakter světa a lidských bytostí v něm.“ (52) Nejde samozřejmě o překvapující závěr, ale současně postrádá reflexi vlastní problematičnosti. Člověkem je člověk nejvíce tehdy, když spáchá sebevraždu vlastního lidství?

Formální povaha práce:

Formálně je práce velmi slabá, a to až už v interpunkci, anglicismech, psaní velkých písmen, jež/jenž, či velmi krkolomných překladech. Je plná překlepů. Ale ze všeho nejvíce mi vadí míra nesrozumitelných a místy absurdních (sic) formulací:

„Tvrdí [=Heidegger], že nihilismus byl podle Nietzscheho destruktivní silou, která byla spojována s úpadkem hodnot, avšak nikdy podle něj Nietzscheho destruktivní nihilismus neměl nic společného s lidským sentimentem, neboť nihilismus existuje mimo lidské aktivity a lidský svět, dotýká se lidí pouze na rovině bytí.“ (14n.)

„Podčlověk je ten, kdo si je vědom absurdity světa; je to ten, kdo je schopen nahlížet na svět jako svět jež nedává smysl v souladu s mým vlastním duchem.“ (22)

„Jelikož podčlověka nepovažuji za fenomén, ale spíše za odraz člověka, který propadl do spár nihilismu a absurda...“ (23)

„Nietzsche sám tvrdí, že „nejvyššího zla je třeba k nadčlověka nejvyššímu dobru.“ (18)

„Avšak během 20. let si celá japonská společnost prošla změnami a obrátila tak nejen jeho život na trať řízenou chaosem.“ (10)

Celkové hodnocení:

Domnívám se, že práce vznikala velmi překotně a bez finální redakce. V tomto smyslu bych osobně považoval za nejlepší, kdyby v této podobě odevzdána nebyla. Jelikož už odevzdána byla, mohu ji v nejlepším případě považovat za **dobrou**, avšak jedině za předpokladu, že přesvědčí komisi o své kvalitě u obhajoby. Aby se hájit mohla, čemuž nechci bránit, práci k obhajobě doporučuji.

V Praze 11. září 2024

Jakub Marek, Ph.D.